

Kriminologiska institutionen

Bestraffa och behandla

En kvalitativ studie om
svenska kriminalvårdares yrkesroll

Examensarbete för kandidatexamen i kriminologi, 15 hp

Kriminologi

Grundnivå

Vårterminen 2019

Evelina Edebäck & Julia Johansson

Abstract

Den svenska kriminalvården har som uppdrag att verkställa utfärdade straff, men myndigheten har även som målsättning att förebygga återfall i brott. Som kriminalvårdare har man således en komplicerad yrkesroll där fokus ska ligga på att både upprätthålla säkerhet och rehabilitera. Inom den kriminologiska forskningen har det varit en ständig tvistefråga om huruvida olika typer av stöd kan kombineras med de repressiva tvångsåtgärder som straffet per definition måste innebära. Med den komplexa rollens dubbelhet i åtanke tillämpades en ny integrerad teori av Colvin, Cullen och Vander Ven som menar att socialt stöd inte behöver stå i konflikt med den formella verkställigheten. Genom kvalitativa intervjuer med sex kriminalvårdare på anstalt har denna studie undersökt kriminalvårdares syn på sin yrkesroll i relation till Kriminalvårdens målsättning gällande minskade återfall. Dessutom utforskade studien kriminalvårdens rehabiliteringsarbete utöver behandlingsprogrammen och syftade därmed även till att undersöka huruvida kriminalvårdare upplever att deras yrkesroll kan ha en brottsförebyggande verkan. Frågeställningen som guidade studien var "Hur ser kriminalvårdare på sin yrkesroll i relation till kriminalvårdens mål?". Resultatet visar att kriminalvårdarna i studien upplever begränsningar i möjligheten att uppnå kriminalvårdens målsättning men viljan att sträva efter målsättningarna existerar. Begränsningarna grundar sig i bristande samarbete mellan brottsförebyggande myndigheter samt bristande motivation hos de intagna.

Innehållsförteckning

1. INTRODUKTION.....	1
2. DISPOSITION.....	1
3. BAKGRUND.....	2
3.1 Den svenska Kriminalvården.....	2
3.1.1 <i>Kontaktmannaskap</i>	4
4. PROBLEMFÖRMULERING & SYFTE.....	4
4.1 Avgränsningar.....	5
5. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT.....	5
5.1 Differential Social Support and Coercion Theory of Crime.....	6
6. TIDIGARE FORSKNING.....	8
6.1 Återfall i brott.....	8
6.2 Kriminalvårdarens yrkesroll.....	10
7. METOD.....	14
7.1 Forskningsdesign.....	14
7.1.1 <i>Förförståelse</i>	14
7.1.2 <i>Intervjuguide</i>	15
7.2 Urval.....	15
7.3 Intervjumomentet.....	16
7.3.1 <i>Makt</i>	17
7.4 Analys.....	17
7.5 Forskningsetiska principer.....	18
7.6 Studiens tillförlitlighet.....	18
8. RESULTAT & ANALYS.....	19
8.1 Bättre ut.....	19
8.2 Säkerhet/ Rehabilitering.....	20
8.3 Påverkan.....	23
8.4 Personen bakom yrkesrollen.....	26
9. DISKUSSION & SLUTSATS.....	27
10. LITTERATURFÖRTECKNING.....	30
11. BILAGOR.....	35
11.1 Bilaga 1, Intervjuguide.....	35
11.2 Bilaga 2, Kontakt-/Informationsbrev.....	36
11.3 Bilaga 3, Kodningsschema.....	37

1. Introduktion

“Verkställigheten ska utformas så att den intagnes anpassning i samhället underlättas och så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. Verkställigheten ska, i den utsträckning det är möjligt utan att kravet på samhällsskydd eftersätts, särskilt inriktas på åtgärder som är ägnade att förebygga återfall i brott” (1 kap. 5 § Fängelselagen).

Fångvårdsmannaförbundet bildades år 1906 och sedan dess har kriminalvårdare betraktats som en yrkeskår, om än med en något mer komplicerad yrkesroll än för 100 år sedan (Bruhn, Lindberg & Nylander 2013). Kriminalvårdens arbete regleras av bland annat Fängelselagen (2010:610) som beskriver hur det utdömda straffets verkställighet ska användas till att förebygga återfall i brott. Samtidigt har den svenska kriminalpolitiken utvecklats i en mer repressiv riktning med en önskan om fler kriminaliseringar och strängare straff (Andersson & Nilsson 2017, s. 219). Fängelselagen (SFS 2010:610) som infördes i april 2011 var ett resultat av ett nytt lagförslag med syftet att skapa en ny modern kriminalvårdslag. Säkerhets- och kontrollaspekter är en del av lagen och likaså dess förarbeten men det är inom en behandlings- och återfallspreventionsdiskurs som lagen tagit sin form. Ambitionen är att verkställigheten ska ges ett meningsfullt och tydligt innehåll inte minst genom den individuellt utformade verkställighetsplanen (Andersson & Nilsson 2017, s. 268).

Kriminalvården ska således enligt lag bidra till att minska den dömdes återfallsbenägenhet. Många antar att myndigheten dels har som uppgift, dels har resurserna för att göra en intagen helt obenägen att begå brott och menar att Kriminalvården därför brister i effektivitet när frigivna återfaller i brott (Ekbom, Engström & Göransson 1999, s. 339). Andra påstår dock att kriminalvård idag handlar om säker förvaring (Andersson & Nilsson 2017, s. 200).

Kriminalvårdares dubbla uppgift att verkställa straff och samtidigt motivera de intagna till ett liv utan kriminalitet kan innebära svårigheter i yrkesutövningen. Förhållningssättet mellan säkerhet och vård är ofta problematiskt och bidrar till yrkesrollens komplexitet.

2. Disposition

Denna studie är uppdelad i avsnitt och inleds med bakgrundsinformation om den svenska kriminalvården samt innebörden av kontaktmannaskap. Vidare följer en problemformulering där även studiens syfte och dess avgränsningar presenteras. Därefter introduceras den teoretiska utgångspunkten *Differential Social Support and Coercion Theory of Crime* som tillsammans med den tidigare forskningen kommer att användas som tolkningsram för studiens resultat. I

samma avsnitt redogörs även för återfallsstatistik. Därefter följer en beskrivning av vårt tillvägagångssätt, vår metod, som leder fram till studiens resultat och analys. Avslutningsvis förs en diskussion och en slutsats dras utifrån den insamlade empirin.

3. Bakgrund

3.1 Den svenska Kriminalvården

Kriminalvården är den myndighet som ansvarar för att verkställa utdömda påföljder samt bedriva häktesverksamhet samtidigt som de även ska verka för att förebygga återfall i brott (SFS 2007:1172). Det brottsförebyggande arbetet som har som mål att rusta de intagna så att de klarar ett liv utan kriminalitet efter verkställd påföljd sammanfattas i visionen "Bättre ut", som bygger på Kriminalvårdens värdegrund. Under rubriken *Påverkan och behandling* i Kriminalvårdens dokument om visionen kan utläsas att kvalitetssäkrad sysselsättning i form av arbete, studier eller annan strukturerad verksamhet ordnas för varje klient på häkte och anstalt. På anstalterna erbjuds även evidensbaserade brotts- och missbruksrelaterade program. Enligt dokumentet följs arbetet upp individuellt och utvärderas utifrån ett återfallsperspektiv (Kriminalvården 2007).

I en rapport från Brottsförebyggande rådet (2015, s. 7), Brå, kartläggs sysselsättningarnas omfattning samt hur väl de svarar mot de intagnas behov. Rapporten konstaterar att sysselsättningen bland annat är positiv ur ett säkerhetsperspektiv eftersom den kan leda till en närmare kontakt mellan de intagna och personalen. Sysselsättningen påstås även kunna bidra till de intagnas rehabilitering och därmed minska risken för återfall. Dock framhåller även rapporten från Brå (2015, s. 8) att det idag är ett problem att det saknas sysselsättning till alla intagna. "Full sysselsättning" definieras på de flesta anstalter som 30 timmar per vecka, och inte 40 som ute i samhället. Dessutom lyckas anstalterna överlag inte nå upp till målet om 30 timmars sysselsättning per vecka. Hälften av alla intagna arbetar i genomsnitt inte mer än 23-24 timmar i veckan.

Myndighetens behandlingsprogram är baserade på kognitiv beteendeterapi som syftar till att göra den intagne medveten om sitt beteende och lära ut metoder för att bidra till förändring. Kriminalvården har själva utvecklat programmet *Återfallsprevention* som genom kognitiva och beteendemässiga strategier syftar till att minska risken för återfall. Programmet berör både narkotikamissbruk och kriminalitet. Den intagne behöver först ha genomgått ett längre

behandlingsprogram för att få delta i Återfallspreventionsprogrammet. Utöver detta tillhandahåller Kriminalvården fem behandlingsprogram som riktar sig till personer i kriminalvård med en kriminell livsstil som gör att de återfaller i brott (Kriminalvården 2019a; 2019b; 2019c). Kriminalvårdens totalt tretton behandlingsprogram är ackrediterade, vilket innebär att de genomgått en vetenskaplig bedömning, och förväntas därmed ha effekt på risken för återfall i brott. De program som inte uppfyller dessa kriterier utesluts från verksamheten (Brå 2015, s. 29; Kriminalvården 2019d, s. 55). Bengt-Åke Armelius, som sitter i Kriminalvårdens vetenskapliga råd, håller med om att programmen är effektiva och menar på att om de intagna inte får rätt behandling riskerar det att istället öka risken för återfall i brott (Dahlin 2019). Utvärderingar har dock visat att de enda behandlingsprogram som visar en signifikant positiv effekt på återfall är de så kallade 12-stegsprogrammen. Vad det gäller övriga program har man inte funnit några statistiskt signifikanta skillnader i återfall mellan de som påbörjat ett program och de som inte påbörjat samma program. De som fullföljt ett av de ackrediterade programmen klarar sig dock bättre jämfört med dem som inte gått det programmet (Brå 2015, s. 56-57).

Antalet intagna på häkte och anstalt ökade under året 2018 vilket bidrog till ett ekonomiskt underskott för kriminalvårdens verksamhet och en ökad arbetsbelastning för de anställda. Myndigheten menar dock att deras ansträngningar för att minska risken för återfall bland intagna genomförts med oförändrade kvalitetskrav (Kriminalvården 2019d, s. 3). Enligt Kriminalvårdens årsredovisning för verksamhetsåret 2018 utgör behandlingsverksamheten 5 procent av sysselsättningstiden på anstalt för män och 4 procent för kvinnor. Vi kan därför konstatera att mycket av de intagnas tid på anstalten spenderas utanför behandlingsverksamheten (Kriminalvården 2019d, s. 55).

Alla som är dömda till påföljd inom kriminalvården ska ha en individuell verkställighetsplan som syftar till att använda tiden hos kriminalvården till insatser som ska resultera i minskad återfallsrisk. På anstalt syftar planen även till att minska skadeverkningar av frihetsberövande (Kriminalvården 2019d, s. 48).

Enligt Kriminalvården (2019e) är en av de mest etablerade strategierna för effektiv kriminalvård den kanadensiska metoden *Core Correctional Practice*. Kriminalvårdens översättning *Kompetent klientnära arbete* är en manual som riktar sig till personalen för att ge vägledning i de vardagliga mötena med intagna. Målet är att skapa en stödjande miljö så att

samtal mellan kriminalvårdare och intagna bidrar till att förebygga återfall. Den stödjande miljön ska kännetecknas av att alla medarbetare med en gemensam strategi arbetar för att ge de intagna förutsättningar att leva ett liv utan kriminalitet. Arbetet med metoden är relativt nytt och påbörjades först i slutet på förra året så än så länge saknas uppföljning gällande huruvida manualen har en positiv inverkan på de intagna (Kriminalvården 2019d, s. 58). Tanken är att manualen som bygger på de fyra grundprinciperna; (1) Hur man pratar med klienten på ett problemlösande sätt, (2) Hur man berömmar eller förstärker varje enskild klient, (3) Hur man säger ifrån på ett bra sätt och (4) Att man är en god modell; ska ingå i grundutbildningen (Kriminalvården 2019e). I ett annat dokument från myndigheten (Kriminalvården 2007) kan utläsas att det klientnära arbetet förlitar sig på ett gott säkerhetsarbete och ett anpassat skalskydd. Det vill säga att en säkerhetsaspekt alltid finns närvarande.

3.1.1 Kontaktmannaskap

I Kriminalvårdsberedningens betänkande SOU 1972:64, som diskuterar bland annat kriminalvårdarnas yrkesroll, introduceras begreppet kontaktman för första gången; “Bland anstaltspersonalen utses för varje intagen en kontaktman som hjälper honom att lösa enklare kurativa problem”. Kontaktmannaskapet tog sedan fart efter en intern utredning om hur kostnader kunde minskas och resurser användas mer effektivt inom Kriminalvården (Kriminalvårdsstyrelsen 2000, s. 15). Förslaget innebar utveckling av en ny vårdarroll för att utöka ansvar och befogenheter samt att tillföra kvalitativa arbetsuppgifter vilket ledde till ett så kallat kontaktmannaskap. Ett kontaktmannaskap innebär att en kriminalvårdare har personligt ansvar för en eller flera intagna. Det är ett positivt inriktat klientarbete där man som kontaktman ska hjälpa till, bry sig om och ta ansvar över den tilldelade ‘klienten’. Man ska också fungera som mellanhand med diverse kontakter som bland annat socialtjänst och frivård (Ekbom, Engström & Göransson 1999, s. 191; Kriminalvårdsstyrelsen 2000, s. 65). Kontaktmannaskapet innebär också planering om frigivning, ansvar för ankomstsamtal, dela ut medicin, föra dagliga samtal med klienten och att vara “spindeln i nätet” för den tilldelade ‘klienten’ (Börnfeldt 2006, s. 5; Kriminalvårdsstyrelsen 2000, s. 70).

4. Problemformulering & syfte

Kriminalvården som är en del av det svenska rättsväsendet har som primär uppgift att verkställa utfärdade straff. Utöver detta skriver de på sin hemsida att ett av deras viktigaste uppdrag och mål är att minska återfallen i brott. I arbetsannonser från myndigheten kan vi ta

del av arbetsbeskrivningar för en kriminalvårdare och finner att "Arbetsuppgifterna på anstalt och häkte är mångfacetterade och består av [...] samtals-/ motivationsarbete". Vi tolkar detta som att det delvis är kriminalvårdarens uppgift att bidra till den intagnes utveckling och ställer oss samtidigt frågandes till om det verkligen återspeglas i praktiken.

Denna studie kommer därför syfta till att undersöka kriminalvårdarens syn på sin yrkesroll i relation till Kriminalvårdens målsättning gällande minskade återfall. Studien ämnar dessutom utforska kriminalvårdens rehabiliteringsarbete utöver behandlingsprogrammen och syftar därmed även till att undersöka huruvida kriminalvårdare upplever att deras yrkesroll kan ha en brottsförebyggande verkan.

Frågeställningen som guidar studien är:

- Hur ser kriminalvårdare på sin yrkesroll i relation till kriminalvårdens mål?

4.1 Avgränsningar

Denna studie kommer enbart undersöka synen hos kriminalvårdare som arbetar på anstalt.

Detta därför att det riktas mest rehabiliterande insatser gentemot de intagna där.

Intervjupersonerna ska ha yrkestiteln kriminalvårdare med en anställning hos Kriminalvården och för nuvarande yrkesutövande. Anledning till denna avgränsning är att vi vill fånga vad en kriminalvårdare verkligen upplever i sin yrkesroll då det kanske är enklare att vara "efterklok" och reflekterande efter avslutad tjänstgöring.

5. Teoretisk utgångspunkt

I litteratur från 1987 (Mathiesen 1987, s. 87) påstås att "Den relativa vikt som under åren lagts vid olika komponenter har bestämts av systemintressen knutna till fängelset snarare än av intresset av en reell rehabilitering av fångarna". Vidare "Det är inte bara så att man med stor säkerhet kan påstå att fängelset inte verkar rehabiliterande. Antagligen kan man rent av säga att det verkar direkt *de*habiliterande". Boken hänvisar också till Regeringens proposition 1982/83:85, s. 29 "Vad den kriminologiska forskningen numera har lärt oss är emellertid att tanken att man genom frihetsberövande straff skulle kunna förbättra den straffade individen är en illusion. Det är tvärtom numera allmänt erkänt att dessa straff leder till dålig rehabilitering och hög återfallsfrekvens liksom att de ofta har en nedbrytande verkan på personligheten". Diskussionen om straffets funktion är dock än idag ett aktuellt ämne.

Linderborg (2007, s. 136-137, 144) påpekar att den senaste kriminologiska forskningen betonat vikten av att beakta hur socialt stöd i kombination med kontrollåtgärder påverkar det kriminella beteendet. Stöd och kontroll har länge ställts i motsatsförhållande till varandra och en ständig tvistefråga har varit huruvida olika typer av stöd kan kombineras med de repressiva tvångsåtgärder som straffet per definition måste innebära.

5.1 Differential Social Support and Coercion Theory of Crime

Colvin, Cullen och Vander Ven (2002) identifierar två teman i den kriminologiska debatten; (1) repression orsakar kriminalitet och (2) socialt stöd förebygger kriminalitet. Författarna framhåller att stöd och tvång inte behöver vara varandras motsatser och presenterar en ny integrerad teoretisk ram för relation mellan de två temana. En teori där socialt stöd inte behöver stå i konflikt med den formella verkställigheten. Colvin m.fl. (2002, s. 19-20) definierar tvång som "en kraft som avskräcker en individ från att agera på grund av den rädsla eller ångest som den skapar". Exempel på teorier som innehåller det första temat är Mertons strainteorin och Hirschis teori om sociala band (Colvin m.fl. 2002, s. 21-22). Socialt stöd definieras som ett "tillhandahållande av hjälp från samhället, sociala nätverk eller partners för att möta en individs expressiva eller instrumentella behov". Ett expressivt socialt stöd innebär ett delande och ett ventilerande av emotioner och det instrumentella sociala stödet inkluderar materiell och ekonomisk assistans (Colvin m.fl. 2002, s. 24).

Repression existerar på både mikro- och makronivå och kan påverka en individ på olika sätt. På mikronivå kan det ta sig form i hot om eller ett faktiskt fysiskt våld eller hot om eller faktiskt avlägsnande av socialt stöd. På makronivå handlar det snarare om ett strukturella omständigheter som skapar ångest, desperation eller ilska. Det kan även handla om den ekonomiska eller sociala påfrestning som arbetslöshet eller fattigdom kan innebära (Colvin m.fl. 2002, s. 23). Författarna medger att konstant och stabil repression kan förebygga kriminalitet, men att det är mycket svårt att upprätthålla just konstant och stabil repression i interpersonella förhållanden (Colvin m.fl. 2002, s. 23).

Liksom repressionen existerar det sociala stödet på fler nivåer i samhället; i den direkta interaktionen med familj och vänner men likaså inom de större sociala nätverken såsom grannskap eller till och med nationer. På makronivån tenderar de nationer och samhällen som tillhandahåller ett omfattande socialt stöd att vara mindre repressiva (Colvin m.fl. 2002, s. 24, 27). Sverige, som är en välfärdsstat, kan således konstateras vara mindre repressivt. Colvin m.fl.

(2002, s. 24) menar att socialt stöd minskar uppkomsten av spänningar (*“strain”*) genom att bidra med resurser som gör det möjligt för en individ att klara av motgångar utan att ta till kriminella medel. Vidare bidrar det sociala stödet även till en ökad självkontroll då individen förstår att dennes beteende kan leda till positiva konsekvenser och ett utökat socialt stöd (Colvin m.fl. 2002, s. 25). Ytterligare en dimension av det sociala stödet är det faktum att det kan ha olika källor (*“sources”*). Stödet kan antingen komma från laglydiga källor vilkas stöd underlättar en konformitet, men det kan också komma från illegitima källor som förespråkar kriminellt beteende. Författarna menar att detta är ett viktigt påpekande (*“caveat”*) i relation till temat; socialt stöd förebygger kriminalitet (Colvin m.fl. 2002, s. 25).

Colvin m.fl. (2002, s. 25-26) drar slutsatsen att även om repression och socialt stöd är förenade i ett slags motsatsförhållande innebär det inte att de två temana är varandras motsatser. Den nya integrerade teorin fastslår att stöd kan ingå både expressivt och instrumentellt i kontrollverksamheten. Expressivt i form av engagemang gentemot den intagne eller instrumentellt genom att bidra med hjälpande konkreta åtgärder. Stödet påstås även ha inverkan på kontrollen då eventuella tvångsåtgärder tydliggörs för den intagne (Linderborg 2007, s. 137).

Senare skrev Colvin (2007) en artikel som applicerade den nya integrerade teorin på en anstalt i New Mexico. Han skildrar anstalter som en komplex organisation som skiljer sig från andra komplexa organisationer främst genom sättet det vinner foglighet (*“compliance”*) från sina underordnade. Unikt för anstalten är att de underordnade, i det här fallet de intagna, befinner sig inom organisationen mot sin vilja. Colvin (2007, s. 368) menar dock att anstalten kan framkalla ett sorts samtycke från den intagne genom socialt stöd. Samspelet mellan det sociala stödet, i form av samtycke, och repression är mer uppenbart på anstalt än i någon annan mänsklig organisation. Colvin (2007, s. 385-386) fastslår att om den önskade effekten av anstalten är (1) att skapa ordning och eliminera våldsamhet inom anstalten samt (2) att de som avslutat sin verkställighet inte återfaller i brott, krävs det att anstalten bidrar med ett konstant legitimt socialt stöd.

Teorin kommer vidare att användas som tolkningsram för studiens resultat. Kriminalvårdarna i den här studiens uppfattning om sin yrkesroll tolkas i relation till antagandet om att det sociala stödet inte behöver stå i konflikt med den formella verkställigheten.

6. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras initialt statistik som behandlar återfall i brott. Återfallsstatistiken kan ses som en indikator på hur väl Kriminalvårdens arbete mot målet "Bättre ut" fungerar i praktiken. Vidare redogörs för forskning som bedrivits kring kriminalvårdarens yrkesroll.

6.1 Återfall i brott

I Brottsförebyggande rådets återfallsstatistik¹ från 2015 (Brottsförebyggande rådet 2018) redovisas återfallshändelser som begåtts under en uppföljningsperiod på ett år och där domen vunnit laga kraft. Resultatet visar bland annat en jämförelse mellan 2006 och 2015 som konstaterar att andelen återfall är i princip oförändrad. Bland kvinnor var återfallsandelen i brott 17 procent både 2006 och 2015 och för män var andelen 27 procent 2006 jämfört med 26 procent år 2015. Dock ökar återfallsrisken anmärkningsvärt med tidigare belastning. Ändå har återfallsandelen för de som hade fängelse och andra frihetsberövande påföljder samt frivårdspåföljder som mest ingripande tidigare belastning minskat med 5 procentenheter mellan samma år. Från 61 procent till 56 procent (Brottsförebyggande rådet 2018). Brå skriver i sin rapport att eftersom statistiken även redovisar hur återfallsmönstret ser ut efter olika typer av påföljder ger den i den meningen en grov skattning av utfallet i Kriminalvårdens och andra verkställande myndigheters verksamhet (Brottsförebyggande rådet 2018).

Enligt Kriminalvårdens statistik (2017, s. 62-63, 67) har andelen återfall² minskat cirka 10 procentenheter sedan 1990-talet. Fram till 2012 berodde den nedåtgående trenden på att antalet intagna ökade samtidigt som antalet återfall låg kvar på en stadig nivå. Därefter stabiliserades nedgången i återfall som en effekt av att stora mängder intagna avslutade sin verkställighet på anstalt. År 1999 var enligt myndighetens statistik antalet klienter som avslutat verkställighet på anstalt eller påbörjat verkställighet i frivården 7922 återföll i brott inom tre år, motsvarande 39 procent. Från 2006 finns specifik statistik från anstalt som visar en återfallsandel på 49 procent, det vill säga att nästan hälften av de som avslutat sin verkställighet

¹ Med återfall i brott avses i statistiken nya lagakraftvunna brott, som följer på en persons ingångshändelse under en speciell uppföljningsperiod. Med ingångshändelse åsyftas frigivning från anstalt, utskrivning från sluten ungdomsvård eller rättspsykiatrisk vård, avslutad intensivövervakning med elektronisk kontroll (så kallad fotboja) och lagföringar för andra påföljder genom beslut från åklagare eller lagakraftvunnen dom. Lagföringar som omfattar enbart penningböter i straffskalan ingår dock inte bland ingångshändelserna i återfallsstatistiken.

² Med återfall avses när en person som inom tre år efter avtjänat straff inom kriminalvårdens regi blir dömd till en ny påföljd inom kriminalvården.

på anstalt återföll i brott inom tre år, att jämföra med åtta år senare då andelen återfall låg på 40 procent.

Med anledning av skillnaden i bland annat undersökningspopulation (se fotnoter) vad det gäller Kriminalvårdens och sin egen statistik har Brottsförebyggande rådet (2017) genomfört en kortanalys som ämnar analysera den minskning som skett i andelen återfall efter frigivning från anstalt. Exempel på skillnader är att Brå endast redovisar folkbokförda i Sverige medan Kriminalvården redovisar samtliga vilket innebär att Brås statistik visar en högre nivå av återfall. Även skillnader i definitioner av begrepp som ingångshändelse och uppföljningsperiod påverkar nivåerna på återfall i respektive myndighets statistik. Anledningen till dessa olikheter är att Kriminalvården och Brå har skilda syften med återfallsstatistiken. Dock visar bådas resultat på samma minskande utveckling, om än med något varierande styrka. Brottsförebyggande rådets kortanalys beskriver hur orsakerna till minskningen kan tillskrivas anstaltspopulationens sammansättning. Intressant är att denna orsaksanalys talar emot att det då skulle vara rehabiliteringen och behandlingsprogrammen som bidrar till minskade återfall.

I Riksrevisionens granskningsrapport (RiR 2015:4) gällande återfall i brott konstateras i likhet med ovan nämnd statistik att närmare 40 procent av alla dömda för brott återfaller inom tre år. Dock påstås även att motsvarande återfallsfrekvens för de som suttit på anstalt är cirka 70 procent. Granskningen som bygger på empiri från bland annat styrdokument, lagstiftning, studier, statistik och slumpmässigt utvalda verkställighetsplaner syftar till att undersöka huruvida de samhällsliga brottsförebyggande insatserna har tillräckliga förutsättningar för att bedrivas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt. Resultatet av granskningen visar bland annat att det saknas en tillräckligt strukturerad övergripande samverkan mellan de inblandade myndigheterna. De aktörer som är ansvariga för det brottsförebyggande arbetet, såsom Kriminalvården, Socialtjänsten och Arbetsförmedlingen, behöver enligt Riksrevisionen samla sina resurser för att gemensamt kunna förebygga återfall.

Omfattande forskning pekar i själva verket på stora svårigheter med att påverka återfallsrisken i fängelse (Tham 2018). Lab (2016, s. 314) hänvisar till en studie som påvisar att återfallsrisken till och med blir högre ju längre tid som spenderats i fängelse. Efter klivna resultat konstateras dock att längden på fängelsestraff har olika betydelse för olika riskgrupper. Även Sarnecki (2017, s. 128) konstaterar att återfall i brott efter avtjänat fängelsestraff generellt är mycket vanligt och ökar med straffets längd. Det är ett betydande problem att det i stor utsträckning

saknas utvärderingar av de åtgärder som används inom rättssystemet. Det finns fortfarande lite information om vilka åtgärder som leder till att brottsnivån faktiskt minskar (Sarnecki 2017, s. 169-170). Flertalet utvärderingar av behandlingsprojekt tyder på att behandlingsinsatser, som exempelvis rådgivning, medicinsk behandling, psykologisk terapi eller socialt stöd, faktiskt saknar en reducerande effekt på återfallen i brott (Sarnecki 2017, s. 143).

6.2 Kriminalvårdares yrkesroll

I detta avsnitt presenteras forskning som bedrivits kring kriminalvårdares yrkesroll. Mestadels av den forskning som tas upp nedan är gjord utomlands och vi vill därför påpeka att anstaltsförhållanden kan skilja sig väldigt mellan Sverige och andra länder. Vi tror dock att den internationella forskningen ändå kan innehålla detaljer som överensstämmer med de svenska kriminalvårdarnas yrkesroll och är av betydelse för deras möjlighet att arbeta brottsförebyggande, främst av den anledning att anstalten som institution vilar på samma grundprincip om att verkställa utfärdade straff.

Bruhn, Lindberg och Nylander (2008) undersöker i sin artikel hur kriminalvårdare tänker, känner och handlar i sin yrkesroll. Med hjälp av teoretiska begrepp granskas en tidigare intervjustudie parallellt med en pågående studie i syfte att fördjupa kunskapen om kriminalvårdares yrkeskultur. Intresset ligger i hur en ökad prioritering av säkerhetsfrågor och skärpta säkerhetsrutiner i svenska fängelser har påverkat yrkeskåren. Bruhn m.fl. (2008) konstaterar att kriminalvårdaryrket är en komplex arbetsroll där vårdaren ena stunden behöver agera med viss bestämdhet gentemot en intagen, exempelvis vad det gäller visitation eller urinprov, och andra stunden hjälpa den intagne med myndighetskontakter eller behandling. Bruhn m.fl. (2008) fann att den ökade specialiseringen och arbetsdelningen inom myndigheten resulterat i en distansering kollegor emellan vilket speglades i intervjupersonernas sätt att tala om personalen på andra avdelningar. En konflikt mellan kriminalvårdare med kontaktmannauppdrag och kriminalvårdare med säkerhetsansvar uppstår och subkulturella grupperingar skapas vilket försvårar kommunikation mellan de olika avdelningarna på anstalten. Bruhn m.fl. (2008) drog slutsatsen att kriminalvårdare med kontaktmannauppdrag oftare än kriminalvårdare med säkerhetsansvar förmedlade ett rehabiliterande/ behandlande sätt att tänka i relation till intagna. De underströk vanligtvis vikten av att visa respekt och uppmärksamma den intagnes möjlighet till förändring. Detta kan vara ett resultat av att kontaktmän besitter en tätare relation till de intagna och krav

ställs på att vårdarna engagerar sig i de intagnas emotionella tillstånd. Slutligen fann Bruhn m.fl. (2008) att den kollegiala sammanhållningen och lojaliteten utgjorde viktiga och ibland avgörande aspekter i det dagliga arbetet.

Liksom ovan forskning ämnar Holm, Jukic, Lindberg och Nylander (2014) belysa hur anstaltspersonal tänker och agerar i relation till sin yrkesroll, men även i relation till de intagna samt till drogbehandling på anstalt. Genom kvalitativa intervjuer undersöks uppfattningar hos kriminalvårdare som arbetar på just behandlingsavdelningar på anstalt. Artikeln uppmärksammar även att det finns få studier som undersöker på vilket sätt kriminalvårdare förhåller sig till de dubbla rollerna; kontrollerande och behandlande. En av Holms m.fl. (2014, s. 184, 188) frågeställning lyder “Upplever kriminalvårdarna rollkonflikter mellan den mer ‘kontrollerande’ rollen som kriminalvårdare och de krav som ställs på den rollen i form av kontroller, visitationer, sanktioner etc. och den mer ‘omsorgsgivande’ rollen som behandlare?”. De konstaterar att den komplicerande kombinationen av roller på svenska anstalter om möjligt är mer tydlig idag än någonsin tidigare, både på grund av en ökad specialisering på olika avdelningar men också på grund av den ökade satsningen på såväl säkerhet och kontroll som på rehabilitering och behandling. Holm m.fl. (2014, s. 188-189) tar hjälp av begreppet “professionella representationer” för att förklara hur man inom en yrkesgrupp ser på sin yrkesroll och på hur vissa arbetsuppgifter ska utföras. De professionella representationerna utvecklas av yrkesgruppen i deras dagliga arbete och i interaktionen med kollegor. Eftersom kriminalvårdare inte går någon specifik akademisk utbildning som förbereder dem inför sitt framtida yrke, påverkas representationerna mer av kulturen inom ett “kriminalvårdarkollektiv” och av kulturen på avdelningarna. Resultatet visar på skillnader i uppfattningen av yrkesrollen hos de olika intervjupersonerna som kan tillskrivas skillnader i bland annat anstaltens säkerhetsklass. Även organisatoriska ramar, kultur och handlingsmönster påverkar uppfattningen av yrkesrollen.

Deegan och Halsey (2016) har undersökt möjligheter för kriminalvårdare i södra Australien att agera i likhet med “*generativity*”. Termens tidiga betydelse syftar till ett beteende som uppfostrar eller guidar kommande generationer. Begreppet introduceras i den straffrättsliga forskningen och ämnar förklara hur kriminalvårdares behandling av intagna påverkar de intagnas liv. Deegan och Halsey (2016) utgår från tesen att kriminalvårdares “*generativity*”, det vill säga deras vårdande arbete (egen översättning), bidrar till rehabilitering men också till anstaltens ökade säkerhet. Resultatet visade dock att kriminalvårdarna i studien upplevde att

den frihetsberövande miljön begränsar deras möjligheter att behandla de intagna på ett vårdande sätt. Även ett prioriterat säkerhetstänk försvårar för kriminalvårdarnas vårdande förhållningssätt gentemot de intagna. Studien fastslog att endast en minoritet av kriminalvårdarna kommer åsidosätta den auktoritära inställningen till yrkesrollen för att få en fördjupad relation till de intagna.

Healy och O'Donnell (2008) redovisar i sin artikel påverkansfaktorer som gör att kriminella upphör med brottslighet. De undersöker psykosociala förändringar eftersom den faktiska orsaken till upphörande av brottslighet eller avståndstagande från kriminalitet inte är helt självklar. Statistik, den så kallade "*age-crime-curve*", visar att de allra flesta upphör med kriminellt beteende efter 28 års ålder (Healy & O'Donnell 2008). Detta har under lång tid ansetts bero på mognad och att man helt enkelt har vuxit ifrån det brottsliga beteendet (Healy & O'Donnell 2008). Sociala faktorer som är och kan vara bidragande orsaker till upphörande av brottslighet har hittills fått mest uppmärksamhet. Healy och O'Donnell (2008) hänvisar till flera omtalade teorier, så som livsloppskriminologi och kognitiv transformation, för att ge exempel på strukturella faktorer som anses vara orsaker till upphörande av brottslighet. Den senare teorin påstår att individen själv är den starkaste drivkraften till förändring för att upphöra med kriminella handlingar och att den sociala miljön spelar en roll genom att skapa en ram för individuell handling som antingen begränsar eller underlättar förändring. Individen måste först och främst vara motiverad till förändring och vid det stadiet måste individen utsättas för en "*hook of change*" vilket utgör en möjlighet till förbättring, dock endast om det anses både meningsfullt och tillgängligt. Teorin menar att omvärdering och möjlighet i kombination med varandra kan vara en trigger för utvecklandet av en ny pro-social identitet. Det slutligen önskade resultatet av denna typ av process är en omvandling från en kriminell till en icke-kriminell livsstil. Till en början av denna process så kommer den pro-sociala livsstilen att vara distanserad, därför är individens subjektiva ställningstagande särskilt avgörande (Healy & O'Donnell 2008). Ovan forskning visar att såväl strukturella som sociala faktorer har en stor påverkan på upphörande av en kriminell livsstil. Kriminalvårdare kan bidra med en positiv inverkan på de intagna genom att de hjälper till att upprätthålla en pro-social miljö och ett tankesätt som i slutändan kan leda en intagen till att ändra sin inställning till livet. Det i sin tur kan öka sannolikheten för att en intagen ska lyckas avsluta sin kriminella livsstil. Healy och O'Donnells (2008) resultat kan kopplas till Deegan och Halseys (2016) tes om "*generativity*" och att kriminalvårdarens förmåga att visa omtanke och stöd kan öka förutsättningarna för de intagna att bygga upp ett socialt kapital som kan landa i en anställning eller ett stabilt boende.

Utan förståelse för vad anstaltspersonalen ser som syftet med sin institution är det omöjligt att reflektera över hur deras attityder, handlingar och interaktioner påverkar de intagnas beteende menar Mustaine och Tewksbury (2008). Därför genomförde de en enkätstudie i Kentucky, USA, som ämnade utforska anstaltspersonalens uppfattning om syftet med fängelsestraff. Mustaine och Tewksbury (2008) identifierar vad de beskriver som fem ideologier; inkapacitering, rehabilitering, vedergällning, allmänprevention och individualprevention; som de tillskriver personalens syn på syftet. Resultatet visar att rehabilitering är den ideologi som fick störst gensvar och således ansågs vara det primära målet med att döma till fängelse. Dock framkommer en skillnad i synen hos den personal som arbetar specifikt med säkerhet bland vilka majoriteten uttryckte att rehabilitering bara är det fjärde (av de totalt fem) viktigaste syftet med fängelsestraff. Resultaten visar även att den kvinnliga anstaltspersonalen i större grad än den manliga uttrycker tillhörighet med den rehabiliterande ideologin.

Även Lerman & Page (2012) har undersökt uppfattningen av syftet med fängelsestraff bland anstaltspersonal i USA. Det de fann mest intressant med sitt resultat var att den personal som upplevde de intagna som våldsamma och farliga lade stor vikt vid betydelsen av de rehabiliterande programmen. Lerman och Page (2012) nämner att detta kan bero på att personalen tror att programmen kan minska våldet och därmed göra deras arbete mindre riskabelt. Baserat på den tesen kan således rehabilitering ses som en del i strävan efter att upprätthålla anstaltens säkerhet.

Vidare kom den könsneutrala titeln "kriminalvårdare" till under 70-talet i Sverige och indikerar den kulturella och politiska förståelsen för att anstalter ska inneha ett rehabiliterande syfte (Bruhn 2013, s.116) En studie förklarar orsaker till varför manliga och kvinnliga kriminalvårdare tenderar att ha olika typer av arbetsuppgifter på anstalter (Bruhn 2013, s. 116). Orsakerna tillskrivs de olika förmågor som män respektive kvinnor besitter i relation till arbetsuppgifterna att upprätthålla säkerheten samt att rehabilitera. En uppdelning av arbetsuppgifter mellan män och kvinnor baseras således inte på fastställd politik som rör kriminalvården utan visade sig vara ett resultat av subkulturell differentiering (Bruhn 2013, s.116). Bland kriminalvårdare med universitetsutbildning inom beteende- eller samhällsvetenskap var kvinnor överrepresenterade. Detta påstås också vara en av orsakerna till varför kvinnor tenderar att intressera sig mer för rehabiliterande arbete än säkerhetsrelaterat arbete. Slutsatsen baseras på att med en relevant universitetsutbildning förväntas man ha en

bredare vetenskaplig kunskap samt professionella ambitioner, i jämförelse med de personer som inte har en universitetsutbildning (Bruhn 2013, s. 122).

Kriminalvården bedriver själva forsknings- och utvärderingsarbete i syfte att ta reda på huruvida deras arbete fungerar och har vetenskapligt stöd. Målet är en evidensbaserad kriminalvård. Studier som behandlar kriminalvårdarens yrkesroll går dock inte att finna.

7. Metod

7.1 Forskningsdesign

Det som kännetecknar inriktningen för den kvalitativa studien är att den innehar en tolkande, eller interpretativ hållning. Det främsta målet med denna ansats är att försöka nå förståelse för ett specifikt område och på så vis berika kunskapsdiskursen. Vår vetenskapsteoretiska utgångspunkt är att kunskapen i en intervju skapas genom interaktion, att både intervjuare och intervjuperson är med och skapar kunskap- så kallad kunskapsproduktion. Vetenskap av det förstående slaget kallas hermeneutik, eller tolkningslära, och menar att utöver logik och empiri så är vår empati en viktig källa till kunskap (Ahrne & Svensson 2015a, s. 12-13; Thurén 2007, s. 94). Eftersom syftet med studien är att förstå hur en person tänker, ett förståelseperspektiv, lämpar sig kvalitativa intervjuer väl som metod. Forskningsdesignen erbjuder en möjlighet att närma sig intresseområdet i sin helhet och på så sätt försöka upptäcka hur de olika delarna hänger ihop. Intresset ligger i att förstå vad som försiggår i den givna miljön. Intervjuer är den mest använda metoden inom kvalitativ forskning och just den semistrukturerade intervjun definieras av en öppen intervjuguide som ger möjlighet till fria svar och flexibilitet. Fokus ligger på intervjupersonens uppfattningar och upplevelser för att nå en detaljerad förståelse kring forskningsfrågan (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2015, s. 34; Bryman 2008, s. 412-422).

7.1.1 Förförståelse

Vid kvalitativ forskning är forskarens förförståelse en viktig aspekt eftersom den bidrar till att forma både studiens utseende och tolkningarna. Det är därför viktigt att forskaren reflekterar över och är medveten om sin förförståelse för att också kunna förstå hur den kan påverka studien. I intervjustudier där forskaren själv fungerar som verktyg är detta extra viktigt. Insikten om förförståelsen och forskarens roll i studien kallas reflexivitet (Earle & Phillips 2010, s. 362). Eftersom vi studerar kandidatkursen i kriminologi har vi kommit i kontakt med Kriminalvården vid tidigare skeden och har även bekanta som arbetar inom myndigheten. Vår gemensamma uppfattning var att kriminalvårdare av de intagna ses som "plitar" som låser in och låser upp

samt slussar de intagna till olika avdelningar. Vi hade fått höra av bekanta som arbetar som kriminalvårdare att det ibland kan finnas tillfälle att sitta och tala lite med de intagna om exempelvis intressen eller något annat vardagligt men att detta troligtvis varierade mellan häkte och anstalt, men också inom de olika instanserna. Vår medvetenhet om vår förförståelse gjorde att vi engagerat oss i att vara öppna för att se saker ur nya perspektiv, även om dessa skulle komma att gå emot våra tidigare referensramar. I vissa fall har även förförståelsen haft en positiv effekt, som exempelvis under våra intervjuer. Den underlättade för oss i samtalet med intervjupersonerna eftersom vi förstod begrepp som denne återgav samt att vi enkelt kunde formulera följdfrågor.

7.1.2 Intervjuguide

Innan intervjuernas genomförande författades en intervjuguide (*se bilaga 1: Intervjuguide*) med öppna frågeställningar i en följd som förväntades ge bra flyt i samtalet. Vid utformandet av guiden la vi stort fokus vid att formulera frågor som var både ödmjuka och visade intresse gentemot vår intervjuperson. Vi diskuterade hur vi skulle komma åt eventuell dissonans utan att göra det på ett sätt som blir negativ för intervjupersonen. Intervjuguiden användes sedan som en minneslista över de områden vi ville behandla i de semistrukturerade intervjuerna (Bryman 2008, s. 419). Frågorna är varierande i sin utformning för att generera varierande svar. Brinkmann och Kvale (2014, s. 179) menar att om frågorna är allt för konsekventa kan de leda till ett visst typ av svar som resulterar i en övervägande emotionell eller teoretisk intervju. För att få olika svar som är både deskriptiva, upplevelsebetonade, emotionella, kognitiva eller värderande bör därför ordalydelsen på frågorna skifta. Exempel på frågor från guiden är “Kan du beskriva dina arbetsuppgifter?” och “Vad upplever du är målet med Kriminalvårdens arbete?”.

7.2 Urval

Det kvalitativa målstyrda urvalet är ett strategiskt urval som riktar sig till att finna personer med relevans för forskningsfrågan, i det här fallet anställda kriminalvårdare (Bryman 2008, s. 434). Vi formulerade en förfrågan om intervjupersoner i ett forum på Facebook för kriminologi på Stockholms universitet. För att undvika etisk problematik gällande anonymitet ombads intervjupersonerna själva ta kontakt med oss för vidare information om vår studie. Vi mailade sedan ut ett kontaktbrev (*se bilaga 2: Kontakt-/Informationsbrev*) till två personer som visat intresse för vårt ämne och kunde därefter boka in tid och plats för möte. Ytterligare tre intervjupersoner kontaktades direkt av oss genom Facebook efter tips från en kurskamrat och

en sjätte efter tips från tidigare intervjuperson. Urvalet utgör således även ett snöbollsurval. Intervjupersonerna är samtliga unga vuxna mellan 20 och 30 år gamla. De arbetar i större städer och har arbetat som kriminalvårdare olika länge. Intervjupersonen som arbetat längst har varit anställd i cirka sex år och personen som har arbetat kortast tid har arbetat i ett år. Deras anställningar varierar från heltidsanställningar till timvikariat. Alla intervjupersoner förutom två har gått Kriminalvårdens grundutbildning och en av de fungerar som kontaktman till de intagna. Alla intervjupersoner i den här studien är kvinnor. Detta eftersom vi endast kom i kontakt med kvinnor, vilket möjligtvis kan bero på att de i större utsträckning än manliga kriminalvårdare har en akademisk utbildning och därmed hade tillgång till forumet där vi eftersökte intervjupersoner. Alternativt att de då också har ett större intresse för den här typen av arbete (Bruhn 2013). På grund av att urvalet inte var slumpmässigt kan denna studies generaliserbarhet anses bristfällig. Dock hävdar Bryman (2008, s. 369) att resultaten från den kvalitativa forskningen generaliseras till teori och inte till populationer. Det är följaktligen kvaliteten på de teoretiska slutsatser som formuleras utifrån empirin som är det väsentliga vid bedömningen av generaliserbarheten.

Efter att ha genomfört intervjuer med de sex intervjupersonerna upplevdes en viss mättnad vara uppnådd. Vi bedömer att intervjuerna var tillräckliga för att få en känsla av att temana var uttömda och att det var tillräckligt varierat i materialuppsättningen. Vi hade uppåt 90 sidor transkriberat material och upplevde att empirin bekräftades om och om igen, att inga nya relevanta teman uppkom samt att temanans egenskaper utvecklats väl och att deras variation framkommit (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2015, s. 42; Bryman 2008, s. 395, 436).

7.3 Intervjumomentet

Intervjupersonerna gavs möjligheten att välja tid och plats för mötet och därför hölls intervjuerna på olika ställen. Vi försökte i största möjliga mån vara ostörda och minimera utomstående ljud som kunde störa intervjuens fokus eller kvaliteten på inspelningen men prioritet låg på att intervjupersonen skulle känna sig avslappnad i den valda miljön. Intervjuerna varierade något i längd men de varade i snitt i 50 minuter. Frågorna som ställdes baserades på vår utformade intervjuguide men vi var flexibla i både formulering och frågeföljd. Intervjuerna kan mer liknas med ett samtal där varken frågor eller följdfrågor var låsta utan berodde på intervjupersonens utsagor.

7.3.1 Makt

I en intervjusituation existerar alltid en viss maktasymmetri. Vi som forskare och intervjuare befinner oss i en maktposition eftersom vi bland annat valt ämne och har utformat intervjuguiden och kan på så vis även styra intervjun. Denna makt behöver inte vara avsiktlig utan är förenad med intervjun som metod. Intervjupersonen å andra sidan, som är skyddad av individskyddskravet, besitter makten att utebli med att svara på vissa frågor eller när som helst avbryta intervjun. Dessutom är vi som forskare helt beroende av den information som intervjupersonen väljer att ge eller inte ge oss. I den här studien har vi varit två intervjuare på en intervjuperson vilket stärker asymmetrin och vår maktposition. Maktaspekten finns även med i tolkningen av materialet där vi som forskare besitter all makt att dra egna slutsatser utifrån vår insamlade empiri (Karlsson & Pettersson 2006, s. 62,70). Vi har ansträngt oss för att kompensera denna asymmetri genom att bland annat låta intervjupersonerna själva bestämma tid och plats för intervjutillfället. Vi tänkte även på vår placering under intervjun, det vill säga hur vi satt i förhållande till intervjupersonen. Vi försökte vid varje tillfälle att arrangera oss på så sätt att intervjun inte skulle upplevas som ett förhör. Intervjupersonen tilläts även alltid prata till punkt för att på så vis ges möjlighet att leda samtalet som denne önskade.

7.4 Analys

Materialbearbetningen inleddes med att samtliga intervjuer direkt efter genomförandet transkriberades ordagrant för att underlätta analysen. En fördel med att transkribera utan övriga hjälpmedel är att tolkningsprocessen kan påbörjas redan i detta stadiet (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2015, s. 51) I de skrivna intervjuerna anonymiserades även intervjupersonerna med både namn, anstalt och övrig information som kunde tänkas avslöja personens identitet. Materialet analyserades därefter utifrån en tematiskt inspirerad analysmetod där vi utgick från det teoretiska perspektivet, det övergripande syftet samt studiens guidande frågeställning. Inledningsvis kodades därför materialet, det vill säga sorterades utifrån av oss valda teman genererade från vår empiri (Ahrne & Svensson 2015b, s. 23; Bryman 2008, s. 525). Enligt Rennstam och Wästerfors (2015a) borde analysprocessen bestå av tre steg; sortera, reducera och argumentera. Den tematiska kodningen hör till det första steget och fungerar för att skapa en ordning i materialet som underlättar för analysen. Efter viss reducering identifierades totalt fyra olika teman som ansågs vara av relevans för forskningsfrågan; personen bakom yrkesrollen, säkerhet/ behandling, bättre ut (motivation) och påverkan (*se bilaga 3: Kodningsschema*). Avslutningsvis i analysprocessen ska ett resultat presenteras och argumenteras för. Rennstam och Wästerfors (2015b, s. 232, 235) påstår att det är viktigt att vi

som författare argumenterar med hjälp av det insamlade materialet snarare än att enbart redovisa det. Vi kommer därför använda deras princip om argumentation genom resultatavsnittet och ställa vårt material i relation till tidigare kunskap eller förgivettagna synsätt. Rennstam och Wästerfors (2015a, s. 148-149) presenterar en stilistisk modell för hur argumentation kan se ut; analytisk poäng följt av en introduktion av ett empiriskt utdrag, det faktiska empiriska utdraget och avslutningsvis en analytisk kommentar. Argumentationen presenteras under rubriken Resultat & analys.

7.5 Forskningsetiska principer

Vetenskapsrådet har utformat fyra etiska krav vad det gäller individskydd när forskning ska bedrivas. Informationskravet innefattar forskarens skyldighet att informera deltagare om studiens syfte. Samtyckeskravet består i att alla deltagare själva har rätten att bestämma över sin medverkan. Konfidentialitetskravet är krav på att information gällande deltagare behandlas konfidentiellt. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som samlas in om deltagarna enbart används i den aktuella forskningen (Vetenskapsrådet 2002). Eftersom vår studie ämnar utforska ett ämne som innefattar berättelser av personlig karaktär var vi angelägna om att intervjupersonerna var informerade om de olika etiska kraven och att de var övertygade om att hänsyn tas till dessa. Vi påpekade att intervjupersonen fick avbryta sin medverkan om denne ville eller be oss pausa inspelningen samt att medverkan var helt frivillig. Vi garanterade även att intervjupersonen skulle hållas anonym, att allt insamlat material enbart skulle hanteras av oss och att informationen uteslutande ska användas i detta syfte. För att bekräfta samtycke ställde vi sedan frågan “Är du redo att köra igång med frågorna?” och inväntade ett jakande svar.

7.6 Studiens tillförlitlighet

Forskaren bör, inom den kvalitativa forskningen, förhålla sig till begreppen trovärdighet (*credibility*), tillförlitlighet (*dependability*), överförbarhet (*transferability*) samt bekräftelsebarhet (*confirmability*) för att uppnå god kvalitet på forskningen. Trovärdighet handlar om i vilken utsträckning empiri presenteras korrekt i förhållande till kontexten. Vi har tagit hänsyn till detta bland annat genom att presentera utdrag från intervjuerna med endast minimala korrigeringar för att öka läsbarheten. Även det faktum att vi är två personer som analyserat empirin anser vi ökar studiens trovärdighet. För att uppfylla kraven om överförbarhet har vi försökt ge en så fyllig och tät beskrivning som möjligt av de detaljer som ingår i den studerade kulturen. Pålitligheten går att koppla till transparensen och handlar om att forskaren

ska ha ett kritiskt och granskande förhållningssätt, vilket vi tog hänsyn till genom att tydligt redogöra för alla delar i forskningsprocessen. Den sista punkten handlar om bekräftelsebarhet och i vilken mån det går att styrka resultaten. Vi har därför även varit transparenta med vår egen förståelse (Ahrne & Svensson 2015b, s. 25; Bryman 2008, s. 354).

8. Resultat & analys

I detta avsnitt presenteras resultatet från de hållna intervjuerna. Analysen är uppdelad under separata underrubriker som baseras på de teman som identifierats vid kodningen av materialet. Citaten har ändrats marginellt, till skriftspråk, för att öka läsbarheten och lägga fokus på innehållet (Ahrne & Eriksson-Zetterquist 2015, s. 53). Nedan ställs empirin i relation till den teoretiska utgångspunkten samt tidigare forskning.

8.1 Bättre ut

Kriminalvårdens mål och vision “Bättre ut” strävar efter att på anstalten rusta de intagna så att de klarar ett liv utan kriminalitet efter verkställd påföljd. Kriminalvårdare förväntas bidra till detta brottsförebyggande arbete genom bland annat samtals- och motivationsarbete.

Visionen kan upplevas något diffus då “Bättre ut” kan innebära många olika saker. Ordet “bättre” är ett komparativ av adjektivet “bra”, det vill säga ett ord som uttrycker ett jämförande. Att komma bättre ut när du muckar från en anstalt är således en tolkningsfråga som beror på vem du varit innan du placerades på anstalten. Ordet indikerar ingen direkt grad av bättring utan kan därför tolkas innebära i princip allt från en liten förbättring till något stort och livsomvändande. Intervjupersonerna uttryckte denna uppfattning om kriminalvårdens mål och benämningen “Bättre ut”.

“[...] man vill ju att folk ska komma bättre ut på något sätt. Och sen så kan ju bättre ut, jag menar bättre ut betyder ju olika för olika personer. För någon kanske det är att få någon typ av behandling för missbruk [...] och för någon kanske det betyder att man får prata med psykolog för första gången i sitt liv. [...] jag menar det är ju olika för olika personer att även om man faller tillbaka i att begå brott så kanske ändå det har liksom fötts något litet och man har fått hjälp med någonting och kände att ‘aa men det där var bra’. Sen så kanske det inte går bra ändå men äh man får ju göra vad man kan”

Citatet distanserar visionen “Bättre ut” från ett brottsförebyggande arbete. Kriminalvårdaren uttrycker ovan att för henne handlar det inte om att få den intagne att sluta begå brott, det handlar om att hjälpa till på vägen.

“Alltså Bättre ut, tycker jag, det behöver ju inte vara Jättebra ut. [...] Bättre ut är ju väldigt svårt att säga exakt vad det är men om vi kollar på Kriminalvårdens riktlinjer då är det att han eller hon inte ska hålla på med kriminalitet. För jag tänker att om man bara lyckas avvärja det eller vad man säger, på något litet sätt så är det väl bra i sig”

Frågor som rörde Kriminalvårdens målsättningar och visionen “Bättre ut” tycktes väcka en viss ambivalens hos några av intervjupersonerna. De var alla medvetna om myndighetens mål men sättet de uttalade sig på om visionen indikerade att den upplevs som delvis orealistisk och drömsk.

“Bättre ut, det är ju vår slogan, och jag skrattar alltid när jag säger det. För det är ju fint, men sen så måste man ju också acceptera att det finns personer vars livsstil det är att begå brott”

Målsättningen anses vara både rimlig och orimlig. Intervjupersonerna gör löpande en distinktion mellan de intagna “vars livsstil det är att begå brott”, de yrkeskriminella, och de intagna som hamnat på anstalten på grund av snedsteg i livet. Uppfattningen om brottslighetens ursprung speglades i uppfattningen om målsättningens rimlighet. I relation till de yrkeskriminella beskrevs målsättningen som orimlig, men i relation till de som begått brott av “misstag” beskrevs målsättningen som rimlig.

“[...] sen tror jag inte att Kriminalvården kan rädda alla. Alltså det vore naivt att tro det”

Intervjupersonerna delade en uppfattning om att visionen “Bättre ut” fungerar väl som en riktlinje för verksamheten men att Kriminalvården inte bör överdriva sin förmåga att förvandla. Samtliga intervjupersoner uttryckte ett sakligt förhållningssätt till visionen. Enligt Colvins m.fl. (2002) teori bör dock en anstalt med målet att de som avslutat sin verkställighet inte återfaller i brott bidra med ett konstant legitimt socialt stöd. Vilket förklarar Kriminalvårdens vilja att de kriminalvårdare som arbetar på anstalt ska utföra samtals- och motivationsarbete med de intagna.

8.2 Säkerhet/ Rehabilitering

Mycket av den tidigare forskningen behandlar komplexiteten som rör kriminalvårdarens yrkesroll. Relationen mellan säkerhet och vård är ofta problematisk och att verkställa straff och

samtidigt motivera de intagna till ett liv utan kriminalitet kan innebära svårigheter i yrkesutövningen (Bruhn m.fl. 2008; Deegan och Halsey 2016; Holm m.fl. 2014). Så hur förhåller sig intervjupersonerna till de dubbla rollerna? På en fråga om en av intervjupersonerna, som varit placerad på fler olika anstalter runt om i landet, hade märkt av någon större variation i sättet att arbeta på de olika arbetsplatserna fick vi följande svar

“Oh ja, hur säkerhetsinriktad man är, vad man fokuserar på. Det är också skillnad på bara ett ställe på hur personerna är. Man märker ju de som är inriktade på en typ omvårdande roll typ ‘jag är här för att jag vill ta hand om människor’ eller såhär ‘jag är här för att jag vill slåss’. Alltså det finns ju alla de typerna. Och de finns ju överallt. Men man märker ju dem, liksom att det är olika roller”

Citatet konstaterar att det finns olika typer av kriminalvårdare. Olika typer av personer som arbetar som kriminalvårdare. De som vill ta hand om människor och de som vill slåss. Intervjupersonen uttrycker att de olika rollerna skiljer sig från varandra och uttalar därför ingen föreställning om att en och samma kriminalvårdare tar sig an fler roller. Snarare pekar citatet på skillnader hos individen. Ytterligare en intervjuperson menar

“Det finns två typer av folk som söker sig till det här jobbet. Folk som faktiskt vill hjälpa andra individer och folk som kanske dels söker ett snabbt jobb och kanske gillar makt”

Baserat på svar från våra intervjuer kan vi anta att våra intervjupersoner tillhör den tidigare typen. Detta kan sålunda tänkas påverka deras uttalanden och därmed även studiens resultat. Med det inte sagt att det behöver ha en negativ inverkan på resultatet. Eftersom studien ämnar utforska Kriminalvårdens rehabiliterande arbete är det kanske ändå mest relevant att vi hör de kriminalvårdare som enligt det första citatets ord antar en omvårdande roll.

En av intervjupersonerna förklarar att kriminalvårdarna tilldelas olika funktionsuppdrag på avdelningarna, så som larmchef, handläggare och underrättelseverksamhet med flera. Hit hör även kontaktmannaskapet. Uppdragen innebär extra arbetsuppgifter men kriminalvårdaren behåller fortfarande sin titel som kriminalvårdare. Intervjupersonen beskriver hur funktionsuppdragen antingen tilldelas den som av cheferna anses lämplig, eller kan sökas av de kriminalvårdare som finner uppdragen intressanta. Bruhn m.fl. (2008) poängterar också denna ökade specialisering och arbetsdelning inom myndigheten. En intervjuperson med funktionsuppdrag relaterade till säkerheten på anstalten uttrycker vad hon upplever är hennes främsta arbetsuppgift

“Du ska liksom vara professionell och upprätthålla säkerheten och det är liksom, det är basic, och det är så det ska vara. Säkerheten är det viktigaste för att trots allt så upprätthåller vi ju säkerheten för staten så att liksom de intagna inte kommer ut, utan de ska avtjäna sitt straff. Det är det främsta uppdraget vi har”

Denna åsikt skiljer sig från resten i det insamlade materialet. Tidigare forskning (Deegan & Halsey 2016; Mustaine & Tewksbury 2008) pekar på att ett prioriterat säkerhetstänk försvårar för kriminalvårdarnas vårdande förhållningssätt samt att kriminalvårdare som arbetar specifikt med säkerhet uttrycker att straffets främsta syfte är vedergällning. Att åsikten därför inte är representativ för all insamlad empiri kan med hänvisning till tidigare forskning antas bero på att intervjupersonen är den enda i studien med ett primärt säkerhetsansvar.

Dock uttrycker samma intervjuperson ytterligare ett förhållningssätt gentemot säkerhetsaspekten på anstalten

“Det försöker jag också berätta för dom i mina första kontaktsamtal, att ‘vet du’, när jag träffar dom och hälsar på dom, ‘jag är här för att hjälpa dig och vi är ett team, men du måste också förstå att om jag behöver upprätthålla säkerheten då kommer jag liksom ha funktioner som du kanske inte känner dig trygg med men det är min roll som vårdare’ och då brukar dom köpa det lite bättre”

Intervjupersonen förmedlar således också, överensstämmande med Colvins m.fl. (2002) teori, en bild av en kriminalvårdare vars uppgift är att upprätthålla säkerhet men samtidigt lyckas agera vårdande gentemot de intagna. Även intervjupersoner som arbetar specifikt med behandling framhöll den dialog de för med de intagna gällande säkerheten. Tidigare forskning visar att kriminalvårdare med kontaktmannauppdrag oftare än kriminalvårdare med säkerhetsansvar förmedlar ett rehabiliterande/ behandlande sätt att tänka i relation till intagna. Bland annat genom att understryka vikten av att visa respekt gentemot den intagne (Bruhn m.fl. 2008).

“[...] att man är tydlig och liksom visar för dem att vi inte gör det här för att jävlas. ‘Jag skickar inte dig till ditt rum för att jag är trött på dig och för att jag vill jävlas. Jag skickar dig till ditt rum för att jag måste hålla på säkerheten och rutiner och det kanske går ett brandlarm och jag vill få dig säker”

Dubbelheten i kriminalvårdarens roll påverkar inte bara kriminalvårdaren själv utan även de intagna. De som arbetar specifikt med behandling förklarar hur de anstränger sig för att få de intagna att förstå och kunna tolka komplexiteten. Intervjupersonerna påpekar vikten av att vara tydlig och konsekvent i sin kommunikation med de intagna.

En av intervjupersonerna beskriver sambandet mellan säkerheten och rehabiliteringen på anstalt. Hon menar att säkerhetstänket alltid kommer existera latent i den annars vårdande rollen.

“Sen är det mest bara i princip bara under dagen att vi ska ja men finnas där dels som stöd och dels, alltså vi ska ju ha säkerhetstänket. Vi ska ju alltid tänka dels på att det inte är någon störningsordning eller vad man ska kalla det, några som håller på och stökar. Sen ska vi ha koll på varandra. Sen ska vi vara den behandlande delen att vi fortfarande är kriminalvårdare, vi är ju inte väktare, så vi ska ju liksom komma dit och vi ska motivera dem”

Distinktionen görs mellan väktare och kriminalvårdare. Intervjupersonen medger att hennes yrkesroll innefattar mer än att bara “vakta” de intagna. Genom att finnas där som stöd bidrar kriminalvårdaren till den intagnes utveckling och rehabilitering, men fortfarande inom ramen för den kontrollverksamhet som anstalten är. Det rehabiliterande arbetet kan dock också påstås bidra till anstaltens ökade säkerhet (Deegan och Halsey 2016). Detta går även i linje med den nya integrerade teorin som påvisar att om en av de önskade effekterna av anstalten är att skapa ordning och eliminera våldsamhet inom anstalten krävs det att anstalten bidrar med ett konstant legitimt socialt stöd (Colvin 2007, s. 385-386).

8.3 Påverkan

I problemformuleringen yttrade vi, baserat på Kriminalvårdens arbetsannonser, en uppfattning om att det delvis är kriminalvårdarens uppgift att bidra till den intagnes utveckling. En genomgående grundtanke som framkom under intervjuerna är frågan om huruvida man kan påverkas och förändras om man inte vill förändras. Samtliga intervjupersoner uttrycker en begränsning i sin möjlighet att påverka de intagna.

“När man jobbar med intagna så vet man att det finns ganska många människor som absolut inte är klara med sina kriminella karriärer och som vägrar, totalvägrar. Och då är det såhär man kan fortsätta motivera, det kommer vi ju göra ändå, men man måste kunna ta bort insatser om det ändå inte är så att personen kommer göra det liksom. [...] rent teoretiskt låter det ju väldigt fint att ‘jag ska motivera tills han går behandlingsprogram mot sitt missbruk’ men i verkligheten så ser det inte riktigt ut så. Då är det den personens motivation som är ganska statisk liksom, även om man försöker sitt bästa från olika håll och kanter”

“Jag har liksom inga drömtankar om att min insats kommer göra att människor gör en helomvändning. Absolut inte. För att i slutändan är det väldigt mycket upp till den personen”

De påpekar att det krävs motivation från den intagnes sida för att som kriminalvårdare kunna bidra till förändring. Det är således fler faktorer som påverkar och avgör huruvida en kriminalvårdare kan medverka till att återfallsrisken minskar.

“Man måste ju också på något sätt acceptera att det finns personer vars livsstil det är att begå brott [...] stöld på stöld på stöld och liksom lever utanför samhället i princip och då känner jag såhär ‘nä jag går inte in med en attityd att gud idag ska jag omvända Ove, 72, som har suttit inne 300 gånger’ utan då är det ju mer såhär aa men jag hjälper honom med det han behöver hjälp med”

Det ligger helt enkelt främst i händerna på de intagna. Tidigare forskning har konstaterat att den frihetsberövande miljön begränsar kriminalvårdarnas möjlighet att behandla de intagna på ett vårdande sätt (Deegan & Halsey 2016). Intervjupersonerna i den här studien uttrycker att det snarare rör sig om individuella faktorer än strukturella. Healy och O’Donnell (2008) ger också förklaringar på individnivå till varför en person tar steget och avslutar en kriminell karriär. Deras studie visar, i likhet med resultatet från våra intervjuer, att det den intagnes motivation är avgörande för att en förändring ska kunna ske. Intervjupersonernas uttalanden styrker även resultatet från Brås kortanalys (2017) som beskriver hur orsakerna till minskade återfall kan tillskrivas anstaltspopulationens sammansättning.

Samtidigt uppvisar intervjupersonerna en genomgående vilja att påverka. Som kanske är något motsägande tidigare citat.

“Jobbar man med människor som begår brott så måste man ju någonstans ha den inställningen att man vill att de inte ska begå brott. Annars funkar det inte riktigt tänker jag. [...] hade jag inte haft ett genuint intresse av att få människor att sluta begå brott och missbruka så hade jag inte kunnat jobba med det jag gör”

“Kan man förändra alla? Det är ju en fråga i sig. Men vi måste ändå arbeta i tron om att det går såklart”

Att ha möjligheten att påverka verkar snarare vara en inställning som finns hos kriminalvårdarna än ett faktum. Liksom målet “Bättre ut” är kriminalvårdarens möjlighet att påverka en vision, något att sträva efter för att göra arbetet meningsfullt.

“Genom att se personen, veta dens värde. Vilja är ju det viktigaste. Vilja arbeta med en människa och se till att han går på behandlingar i så fall. För oftast, många som sitter inne vet ju inte riktigt vad frivården är, vad socialtjänsten är, och då är det kriminalvårdarens uppgift att vägleda den personen. Kriminalvården kommer ju inte vägleda en person, utan det är vårdaren som gör det. [...] det är kriminalvårdaren som inspirerar klienten till att bli bättre och försöka komma bättre ut”

Möjligheten att påverka tar sig uttryck i fler former. Genomgående förklarar intervjupersonerna att det kan handla om att bistå de intagna med information om vad som händer efter frigivningen. Vilket enligt Colvins m.fl. (2002) teori kan beskrivas som ett instrumentellt socialt stöd. Fler av intervjupersonerna tror att planeringen inför frigivningen och själva utslussningsprocessen är den del av deras arbete som har störst påverkan på återfallsrisken. När de intagna lämnar anstalten ska de veta vart de kan vända sig. I likhet med Riksrevisionens granskningsrapport (RiR 2015:4) hävdar dock intervjupersonerna att det saknas ett tillräckligt samarbete mellan de brottsförebyggande myndigheterna. För att kunna förebygga återfall behöver bland andra Kriminalvården, Socialtjänsten och Arbetsförmedlingen samla sina resurser.

“Det ligger väldigt väldigt mycket utanför vår makt att påverka liksom. Men jag tänker överlag att myndigheter måste samverka mer än vad de gör i dagsläget. Även för mig som tjänsteman är det ganska svårt att planera på ett vettigt sätt med Socialtjänsten till exempel. [...] att minska de formella hindren tycker jag är liksom jättejätteviktigt just för att folk ska kunna göra den typen av förändringar i livet”

Kriminalvårdarna upplever att de gör vad de kan i förberedande syfte för att ge de intagna verktyg att ta sig vidare på en icke-kriminell bana efter avslutad verkställighet. Vikten av att ha en sysselsättning och en bostad när man lämnar anstalten betonas genomgående. Colvin m.fl. (2002, s. 23) hävdar i sin teori att den ekonomiska eller sociala påfrestning som arbetslöshet eller fattigdom kan innebära kan leda till fortsatt kriminalitet. Intervjupersonerna uppger att det är deras ansvar att bistå de intagna med hjälp att finna detta. Dock står formalitet ofta i vägen för både de intagna och kriminalvårdarna under planeringen av frigivningen. En av intervjupersonerna beskriver hur hon brukar sitta i 40 minuters telefonkö för att få prata med Socialtjänsten. Hon berättar även att man måste ha bank-id när man ringer skatteverket och att många av de intagna inte ens har legitimation.

Men viktigast för återfallsrisken är ändå att samarbetet med frivården fungerar.

Tillsammans med planeringen av frigivningen ser samtliga intervjudeltagare den vardagliga kontakten de skapar till de intagna, samt att man visar att det finns en alternativ livsstil, som en grundläggande del i det brottsförebyggande arbetet.

“[...] sen så är det liksom jättemycket som låter som nonsens men som är väldigt väldigt viktigt. Typ som att sitta och kolla på tv, diskutera saker, sitta och ta en fika, vara i bollhallen, spela basket med de intagna”

Det vardagliga poängteras genomgående under intervjuerna av samtliga intervjupersoner. “Att bara finnas där” tycks vara det som upplevs ha absolut störst inverkan på de intagnas motivation. De motiverande samtalen nämns under alla intervjuer men pekats inte ut som den viktigaste beståndsdelen i kriminalvårdarnas möjlighet att förändra. För ett vardagligt samtal krävs ingen specifik kompetens eller några speciellt utvecklade tekniker, det som betyder något är att man lyssnar. Genom att göra det visar man engagemang och vinner på så vis ofta ett förtroende från de intagna. Detta så kallade expressiva sociala stöd kan enligt Colvin m.fl. (2002) antas ha en positiv inverkan på kontrollen och därmed även stärka anstaltens säkerhet. En av intervjupersonerna berättar om en kollega som brukar se på actionfilmer tillsammans med de intagna. Kriminalvårdaren brukar då öppna upp en diskussion om de “problematiske scenerna” för att få höra de intagnas tankar. På så vis kan känsliga ämnen tas upp för dialog och medför en möjlighet för kriminalvårdaren att påverka. Genom de vardagliga samtalen stärks också relationen mellan intagen och kriminalvårdare. Varenda en av intervjupersonerna kände att detta hade starkast brottsförebyggande effekt. Enligt Brås rapport (2015, s. 7) kan den nära kontakten mellan de intagna och personalen också vara positiv ur ett säkerhetsperspektiv.

8.4 Personen bakom yrkesrollen

Som tidigare nämnt under rubriken säkerhet/rehabilitering nämner fler intervjudeltagare att det finns en tydlig splittring i vem som söker sig till yrket som kriminalvårdare. Att det finns två typer; de som vill hjälpa människor och de som driver intresset för yrkesrollen baserat på makt. Trots denna uttryckta splittring poängterar samtliga intervjudeltagare vikten vid att som kriminalvårdare ha en human människosyn.

“Jag tror att mycket hänger på vilka värderingar du har [...] liksom att du ser människovärdet”

Samtliga intervjupersoner är kvinnor med en akademisk utbildning vilket kan antas bidra till åsikten. Utbildningen medför att de besitter en mer stabil grund i vetenskaplig kunskap samt

har högre professionella ambitioner. Det i sin tur kan hänga ihop med att de oftare ger uttryck för ett mer humant förhållningssätt gentemot de intagna (Bruhn 2013).

En av intervjupersonerna bekräftar tesen

“Men det är ju klart, jag hade ju min bakgrund i sociologi och kriminologi så jag kliver in på en anstalt med liksom en human människosyn”

Tidigare forskning skulle dock även kunna förklara detta som att den humana människosynen har blivit en del av yrkesrollens “professionella representation”. Kriminalvårdarna själva skapar, i interaktion med varandra inom organisationens ramar, en syn på sin yrkesroll som speciellt human (Holm m.fl. 2014, s. 188-189). Detta skulle således kunna vara orsaken till varför intervjupersonerna tillskriver sig själva och sina kollegor olika roller men uttrycker sig om en gemensam syn på människovärdet.

9. Diskussion & Slutsats

Syftet med studien var att undersöka kriminalvårdares syn på sin yrkesroll i relation till Kriminalvårdens målsättning gällande minskade återfall. Dessutom ämnade den utforska kriminalvårdens rehabiliteringsarbete utöver behandlingsprogrammen och syftade därmed även till att undersöka huruvida kriminalvårdare upplever att deras yrkesroll kan ha en brottsförebyggande verkan. För att uppnå syftet nyttjades frågeställningen “Hur ser kriminalvårdare på sin yrkesroll i relation till kriminalvårdens mål?” som vägledning.

Resultatet som våra intervjuer har genererat konstaterar bland annat att kriminalvårdarna ser begränsningar i sin möjlighet att arbeta mot Kriminalvårdens målsättning om minskade återfall. Kriminalvårdarnas del i det brottsförebyggande arbetet går främst ut på att motivera de intagna till förändring. Dock uttrycker intervjupersonerna i den här studien att det ligger mycket i händerna på de intagna själva huruvida de förändras eller inte. Den personliga motivationen och viljan hos de intagna anses av kriminalvårdarna vara mer avgörande än personalens motivationsarbete.

Trots att det för redan fyra år sedan konstaterades att samarbetet mellan brottsförebyggande instanser i samhället var bristfälliga (RiR 2015:4) anser kriminalvårdarna i studien att det fortfarande krävs en starkare samverkan mellan fler myndigheter. Kanske är denna bristfällighet en fråga om avsaknad av en gemensam målsättning de brottsförebyggande organen emellan.

Ett ökat samarbete skulle enligt intervjupersonerna ha en stor påverkan på deras möjligheter att verka för att minska återfallsrisken.

Ändå uttryckte samtliga intervjupersoner en strävan efter att uppfylla myndighetens mål och poängterade att det ändå är upp till dem att påverka de intagna. Den uppfattning som kriminalvårdarna i denna studie hade om sin yrkesrolls möjlighet att ha en brottsförebyggande verkan var således positiv. Detta tycks bero på att de delar en ideologisk tanke om att yrkesrollen måste innebära en vilja att verka brottsförebyggande. En av intervjupersonerna formulerade det som att man måste ha inställningen att man vill att de intagna ska sluta begå brott. En annan menade att de måste arbeta i tron om att det går att förändra alla. Kriminalvårdarnas syn på sin yrkesroll kan således förklaras som delvis baserad på en klar uppfattning om hur yrkesrollen bör se ut. Uppfattningen kan bero på Kriminalvårdens porträttering av sin verksamhet. Colvin (2007) fastslår, baserat på sin tidigare teori om repression och socialt stöd, att om den önskade effekten av anstalten är att de som avslutat sin verkställighet inte återfaller i brott, krävs det att anstalten bidrar med ett konstant legitimt socialt stöd. Detta stämmer överens med Kriminalvårdens fokusering på motivationsarbete och rehabilitering för att minska återfallen.

I likhet med Colvins m.fl. (2002) teori indikerar resultatet att de svenska kriminalvårdarna i denna studie, i sin yrkesroll, upplever att de både straffar och rehabiliterar. De beskriver hur det sociala stödet existerar inom anstalten och därmed inte står i konflikt med den formella verkställigheten. Intervjupersonerna ger exempel som kan kopplas till teorins påstående om att socialt stöd kan ingå både expressivt och instrumentellt i kontrollverksamheten. Expressivt i form av de vardagliga samtalen och instrumentellt genom att kriminalvårdaren exempelvis stöttar den intagne med ärenden hos skatteverket. Intervjupersonerna poängterar även vikten av frigivningsplaneringen och att det är högst avgörande att den intagne har sysselsättning och bostad efter avslutad verkställighet. Baserat på Colvins m.fl. (2002) teori kan detta vara ett försök att förhindra ett eventuellt socialt stöd från illegitima källor och därmed även fungera för en minskad återfallsrisk.

Yrkesrollens sätt att förhålla sig till säkerhet och rehabilitering visade sig dock, i likhet med tidigare forskning (Bruhn m.fl. 2008; Deegan och Halsey 2016; Holm m.fl. 2014), vara komplicerat. Uppfattningen hos intervjupersonerna var att säkerhetstänket alltid kommer finnas som en del av rollen oavsett arbetsuppgift. Genom funktionsuppdragen kan dock yrkesrollen kristalliseras och tydliggöras för både kriminalvårdare och intagna. Som larmchef besitter man

för dagen ett större ansvar för säkerheten och även de intagna är medvetna om detta. En intervjuperson återger hur de intagna brukar skärpa sig när hon agerar larmchef för att de är medvetna om att hon även sköter frigivningar. Detta är ett exempel på hur kriminalvårdare kan utnyttja komplexiteten i sin yrkesroll till något positivt och pekar på en fungerande samverkan mellan säkerhet och rehabilitering.

Resultatet visar slutligen att kriminalvårdarnas syn på sin yrkesroll i relation till Kriminalvårdens målsättning om minskade återfall ger uttryck för en viss diskrepans mellan kriminalvårdarnas uppfattning om målsättningen och den reella målsättningen. Intervjupersonerna upplever att de dagligen arbetar brottsförebyggande, men tycks enligt studiens resultat inte göra det enligt myndighetens mall för den typen av arbete. Det motiverande samtalet som uttryckligen ska utföras av kriminalvårdaren i brottsförebyggande syfte, är inte det som kriminalvårdaren själv anser ha mest påverkan på den intagne. Kriminalvårdarna som deltog i denna studie uppgav att den del i deras arbete som de ansåg hade störst inverkan på återfallsrisken var "att bara finnas där". Genomgående poängterades det vardagliga, som att samtala fritt, se på tv eller spela boll. Intressant är att ingen tidigare forskning verkar lägga någon större vikt vid att undersöka vilken typ av effekt just det vardagliga kan ha på återfallsrisken. Som en av intervjupersonerna uttrycker det "sen är det liksom jättemycket som låter som nonsens men som är väldigt viktigt". Spännande blir att se vilken effekt Kriminalvårdens (2019e) etablerande av strategin *Kompetent klientnära arbete* kommer att ha på återfallsrisken.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det finns en vilja hos kriminalvårdarna att sträva efter kriminalvårdens målsättning men att de upplever begränsningar i sin möjlighet att göra detta. Begränsningarna består av bland annat de intagnas bristande motivation och ett svagt samarbete brottsförebyggande myndigheter emellan.

10. Litteraturförteckning

Ahrne, G. & Eriksson-Zetterquist, U. (2015). "Intervjuer". I: Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, s. 34-54. Stockholm: Liber.

Ahrne, G. & Svensson, P. (2015a). "Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen". I: Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, s. 8-16. Stockholm: Liber.

Ahrne, G. & Svensson, P. (2015b). "Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt". I: Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, s. 17-31. Stockholm: Liber.

Andersson, R. & Nilsson, R. (2017). *Svensk kriminalpolitik*. Stockholm: Liber.

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Brottsförebyggande rådet (2015). *Rapport 2015:20. Arbete, utbildning och behandling i svenska anstalter. En studie om intagnas sysselsättning*.

Brottsförebyggande rådet (2017). *Kortanalys 4/2017. Utvecklingen av återfall efter fängelse*.

Brottsförebyggande rådet (2018). *Kriminalstatistik 2015. Återfall i brott. Preliminär statistik*.

Bruhn, A. (2013). "Gender Relations and Division of Labour among Prison Officers in Swedish Male Prisons", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 14, s. 1-18.

Bruhn, A., Lindberg, O. & Nylander, P-Å. (2008). "Säkerhet eller rehabilitering? Om subkulturell differentiering bland kriminalvårdare", *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, vol. 14, s. 45-62.

Bruhn, A., Lindberg, O. & Nylander, P-Å. (2013). *Fyra korta artiklar om kriminalvård*. Örebro: Örebro Universitet.

Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Börnfelt, P-O. (2006). *Utvärdering inom Kriminalvården. Kontaktmannens arbetsuppgifter vid behandlingsanstalterna Högsbo och Sagsjön*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Colvin, M., Cullen, T. F. & Vander Ven, T. (2002). "Coercion, social support, and crime: an emerging theoretical consensus", *Criminology*, vol. 40, s. 19-42.

Colvin, M. (2007). "Applying Differential Coercion and Social support Theory on Prison Organizations", *The Prison Journal*, vol. 87, s. 367-387.

Deegan, S. & Halsey, M. (2016). "In search of generativity in prison officer work", *The Prison Journal*, vol. 97, s. 52-78.

Earle, R. & Phillips, C. (2010). "Reading difference differently? Identity, Epistemology & Prison Ethnography", *British Journal of Criminology*, vol. 50, s. 360-378.

Ekbohm, T. Engström, G. & Göransson, B. (1999). *Brott, straff och kriminalvård*. Stockholm: Natur och Kultur.

Healy, D. & O'Donnell, I. (2008). "Calling time on crime: Motivation, generativity and agency in Irish probationers", *Probation Journal*, vol. 55, s. 25-38.

Holm, C., Jukic, E., Lindberg, O. & Nylander, P-Å. (2014). "Flera nyanser av blått. Kriminalvårdare på behandlingsavdelningar- deras beskrivningar av yrkesroller, drogbehandling och de intagna", *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, vol. 101, s. 183-204.

Karlsson, J. & Pettersson, T. (2006). "Det blir vad vi gör det till". I: Roxell, L och Tiby, E. (red.), *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*, s. 57-83. Lund: Studentlitteratur.

Kriminalvården (2007). "Bättre ut". Kriminalvårdens vision och värdegrund. Norrköping: Kriminalvården.

Kriminalvården (2017). KOS 2017. Kriminalvård och statistik. Norrköping: Kriminalvården.

Kriminalvården (2019d). *Årsredovisning 2018*. Norrköping: Kriminalvården.

Kriminalvårdsstyrelsen. (2000). *Kontaktmannaskap: en beskrivning av utvecklingen av kontaktmannaskap inom kriminalvården åren 1994-1999. Rapport framtagen av en partsammansatt arbetsgrupp*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.

Lab, S. P. (2016). *Crime prevention. Approaches, Practices, and Evaluations*. Waltham, MA: Anderson Publishing.

Lerman, A. & Page, J. (2012). "The state of the job: An embedded work role perspective on prison officer attitudes", *Punishment & Society*, vol. 14, s. 503-529.

Linderborg, H. (2007). "Socialt arbete och kriminalvården: repression och stöd i samhällspåföljdsarbetet", *Nordisk socialt arbeid*, vol. 27, s. 134-147.

Mathiesen, T. (1987). *Kan fängelset försvaras?*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Mustaine, E. & Tewksbury, R. (2008). "Correctional Orientations of Prison Staff", *The Prison Journal*, vol. 88, s. 207-233.

Pratt, J. (2007). "Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part 1: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism", *British Journal of Criminology*, vol. 48, s. 119-137.

Reiter, K., Sexton, L. & Sumner, J. (2018) "Theoretical and empirical limits of Scandinavian Exceptionalism: Isolation and normalization in Danish prisons", *Punishment & Society*, vol. 20, s. 92-112.

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015a). *Från stoff till studie. Om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015b). "Att analysera kvalitativt material". I: Ahrne, G. och Svensson, P. (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, s. 220-236. Stockholm: Liber.

Riksrevisionens granskningsrapport (2015) RiR 2015:4. *Återfall i brott- hur kan samhällets samlade resurser användas bättre?*

Sarnecki, J. (2017). *Brottsligheten och samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.

Vetenskapsrådet (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning.

Elektroniska källor

Dahlin, P. (2019). *Forskare om platsbristen på fängelserna: "Det ökar risken för återfall i brott"*. SVT Nyheter. Nedladdad 2019-05-01 från <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/forskare-det-okar-risken-for-aterfall-i-brott>

Kriminalvården (2019a). *Behandlingsprogram*. Nedladdad 2019-04-10 från <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/>

Kriminalvården (2019b). *Återfallsprevention, ÅP*. Nedladdad 2019-04-10 <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/missbruk-och-beroende/aterfallsprevention-ap/>

Kriminalvården (2019c). *Kriminalitet*. Nedladdad 2019-04-10 från <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/kriminalitet>

Kriminalvården (2019e). *Ny guide till goda samtal*. Nedladdad 2019-04-11 från <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/nyheter/2017/december/ny-guide-till-goda-samtal/>

Tham, H. (2018). "*Politikerna måste besinna sig om kriminalpolitiken*". *Svenska Dagbladet*.

Nedladdad 2019-05-08 från

<https://www.svd.se/politikerna-maste-besinna-sig-om-kriminalpolitiken>

Lagrum

Fängelselagen, SFS 2010:610.

SFS 2007:1172. *Förordning (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården*.

SOU 1972:64. *Kriminalvård*.

11. Bilagor

11.1 Bilaga 1, Intervjuguide

- Berätta vad du jobbar med
- Beskriv dina arbetsuppgifter. En dag på jobbet
- Vad upplever du är målet med Kriminalvårdens arbete?
- Vad tänker du när du hör 'brottsförebyggande arbete'?
- Vilken del av ditt arbete tror du har mest påverkan på återfallsrisken?
- Upplever du att du har fått tillräcklig utbildning från Kriminalvården?
- Vad anser du behöver göras/ förändras för att förbättra Kriminalvårdens möjligheter att arbeta brottsförebyggande?
- Vad tror du är anledningen till att kriminella återfaller i brottslighet?
- Vilket tror du är det bästa (/mest effektiva) sättet att minska återfallsrisken på?

11.2 Bilaga 2, Kontakt-/Informationsbrev

Stockholm 2019-04-XX

Hej! Vi heter Evelina Edebäck & Julia Johansson och vi skriver just nu vår examensuppsats i Kriminologi vid Stockholms Universitet. Studien handlar om kriminalvårdares syn på sin yrkesroll.

Vi önskar utföra intervjuer med kriminalvårdare och tror att du som intervjuperson, i egenskap av din yrkesroll, sitter på värdefull information som är av stor betydelse för vår studie. Intervjun beräknas ta cirka en timme och du har möjlighet att bestämma tid och plats. Vi kommer att spela in intervjun och det inspelade materialet kommer endast att användas till denna studie. All information behandlas konfidentiellt och du kommer att vara anonym.

Vid önskemål kommer du självklart få ta del av studien och dess resultat.

Om du har några frågor kring deltagandet eller om något annat får du gärna kontakta oss.

Evelina Edebäck
X@gmail.com

Julia Johansson
X@gmail.com

Vi ser fram emot en intervju med dig!

Med vänliga hälsningar,
Evelina & Julia

11.3 Bilaga 3, Kodningsschema

Intervjutext	Tema	Koder
<p>Citat: ”Aa för att jag tycker att det är spännande och för att jag tycker att det är viktigt att ha bra kontakt med intagna liksom. Så då var det mer såhär hej jag vill lära känna dig. Så ställde jag massa frågor.”</p>	<p>Personen bakom yrkesrollen</p>	<p>Bra kontakt med intagna</p>
<p>Citat: ”[...] har man blivit bättre på när man blivit äldre och mer jobb och när jag är ledig och det kanske också är liten effekt att man inte bryr sig lika mycket på något sätt om jag ska vara helt ärlig att man är lite mer, man ser typ, jag har liksom sett så mycket så man bara äsch orkar inte engagera mig på samma sätt tyvärr men också bra för ens egen hjärna tror jag på ett sätt.”</p>		<p>Jobb/privatliv</p>
<p>Citat: ”Beroende på vilka vissa anstalter har ju gjort så att man är liksom sakkvårdare och kontaktvårdare men då är det liksom 50/50 i arbetsgruppen att då men alltså ska vara det det krävs ingen särskild utbildning förutom att vara grundutbildad då.”</p>	<p>Säkerhet/behandling</p>	<p>Kontaktvårdare, Säkerhetsvårdare, Utbildning</p>
<p>Citat: ”[...] ju mer som händer desto mer säkerhet blir det ju.”</p>		<p>Ökad säkerhet</p>
<p>Citat: ”Sen är det liksom jättemycket som låter som nonsens men som är väldigt väldigt viktigt typ som att sitta och kolla tv, diskutera saker, sitta och ta en fika, vara i bollhallen, spela basket med de liksom. Jag har blivit jätteduktig på basket och pingis, oväntat. Jättemycket att vara med de hela tiden, vara med och gymma liksom.”</p>	<p>Påverkan</p>	<p>Interaktion med intagna, Det vardagliga</p>
<p>Citat: ”[...] det är ju också en konst, det är fingertoppskänsla för att du kan inte göra det med alla klienter, du kommer inte klicka med alla klienter, och det är viktigt det här att kunna sänka sin nivå också, kunna fråga en annan kollega om hjälp [...]”</p>		<p>Individualitet</p>
<p>Citat: ”[...] vårt mål som är bättre ut, dom ska inte komma dit och bara förvaras utan vi ska arbeta aktivt med dom för att dom ska komma ut i samhället och bli bättre.”</p>	<p>Bättre ut (motivation)</p>	<p>Aktivt arbete till förbättring, Förvaring</p>
<p>Citat: ”Målet med alltså aa det är ju att folk ska sluta begå brott.”</p>		<p>Sluta begå brott</p>